

BOZÓ GYULA

Mi lett volna, ha...?

Tisztelgés a 80 éve született Ravasz István emléke előtt

*...ha Ravasz István a budapesti
Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar-országi szakos
hallgatója nem hal meg 18 éves korában, ha túléli a borzalmakat?*

Ezt kérdezik mindazok, akik ismerték Ravasz Istvánt, akik ma hallgatják és olvassák költeményeit. Ezt kérdezte Salgótarján alpolgármestere is egyik emlékező és méltató beszédében. Joggal mondhatják, mondják is, főleg történészek: teljesen értelmetlen a kérdésnek még a felvetése is. Én pedig állítom, hogy nem, mert lehet értelme a „mi lett volna”-nak, ha akarjuk, hogy értelme legyen. Ravasz István esetében mindenképpen, aki mindössze 18 évet élt, és 18 éves koráig hozta létre figyelemreméltó alkotásait. Tőlem – mint Ravasz István egyetemista- és kollégistatársától elfogadható kell, hogy legyen a folytatás felvázolása, mert saját sorsom alakulásán keresztül mutatom be Ravasz István képzeletbeli, de a valóságban gyökerező életének feltételezett alakulását, az 1956. december 8-át követő időszakot. Tudom – átéltem –, miként követték egymást az események a budapesti bölcsészkaron, ahol tanultunk és a Ménesi úti Eötvös József Kollégiumban, ahol laktunk.

Még otthon...

*...Ravasz István is a felkelés leverését követően.
Még bénult az ország, nincs tanítás az egyetemen.*

Szülőfalumban éltem 1956 novemberében és decemberében, olvasással, rádióhallgatással és némi fizikai munkával töltve ki az időt. És persze bizonytalanságban a jövőt illetően. A Kossuth rádió mondta be az egyik esti hírösszefoglalójában, miszerint a Ménesi úti kollégiumában a hatóságok razziát tartottak, fegyverek után kutattak. A hír megdöbbsentett, egyben felrázott kényszerű tétlenségemből. Társaim jutottak azonnal eszembe, akik a diákotthonban maradtak azt követően, hogy én október 31-én

eljöttem. Ők maradtak fegyveres nemzetőrként. Éreztem, cselekednem kell. De mit tegyek, és hogyan? Végül döntöttem: a levélírás most a legalkalmassabb az információszerzésre, hiszen a posta már működik, a vonatok járnak. De kinek írjak, ki az, aki ott tartózkodik, ép és egészséges? Abban biztos lehettem, hogy a kínai diákok nem mehettek haza. Mint később megtudtam, a kínai diákok a kollégium pincéjébe húzódtak és nagyon sírtak, s szomorú kínai dalokat énekelgettek. Először Sin Van-singre gondoltam, szobatársamra, aki épp október 23-a előtt fejezte be Petőfi Sándor *Az apostol* c. művének kínai nyelvre törtéző átültetését. Aztán mégis Csen Csi-liu mellett döntöttem, mert megítélésem szerint legmegnyugtatóbban ő sajtótította el közülnök a magyar nyelvet. Elment a levél a Ménesi útra, megjött a válasz, szinte postafordultával. Csen Csi-liu (később a Kínai Népköztársaság rendkívüli és meghatalmazott nagykövete Budapesten) pontosan beszámolt az egyetemen és a kollégiumban kialakult helyzetről, találó képet festve diáktársaimról rövid, szinte hibátlan magyarsággal írt válaszlevelében: többen már újra a kollégiumban vannak, bár a tanítás még nem kezdődött meg. Feljöttek vidékről, felvették az ösztöndíjat (némelyikük többször is), sokan kizárólag ezért jöttek.

Utazásom Budapestre

*1957 januárjára annyira
konszolidálódott a helyzet, hogy a vonaton
vállalni lehetett az utazást. Lehetőség a visszatérésre.*

Január közepe táján szántam el magam a „nagy utazásra”, egy hétfő hajnali vonattal hagytam el Salgótarját. Két géppisztolyos pufajkással kerültem egy kupéba, az egyiket jól ismertem, ő is ismert engem, szülőfalumban lakott. Feltűnően barátságosak voltak hozzám, még reggeli pálinkaivásra is meginvitáltak indulás előtt a váróban, amit nem fogadtam el. Ezt egykedvűen tudomásul vették.

A Keleti pályaudvar csarnokából kilépve magam előtt láttam a szétlőtt környéket. A 67-es villamoson utazva a Rákóczi út két oldala csupa rom volt, a Divatcsarnok szinte eltűnt a föld színéről. Az Astoriánál a 49-esre szállva a Múzeum körúton a Bródy Sándor utcát és a múzeumkert kerítését láttam, amely mellett feldöntött villamos égett október 23-án este. A tömegre emlékeztem, amely a Magyar Rádió épülete felé hullámozott a szinte nappali fényességben. Szokásommal ellentétben most nem szálltam le a Bertalan utcánál, a Móricz Zsigmond körtérig mentem.

Újra a kollégiumban

*Ez volt az újrakezdés pillanata,
az újbóli beilleszkedés időszaka a már
megszokott, mégis új közösségbe. Találkozás a
társakkal, barátokkal. Tapasztaltam a jó hangulatot,
éreztem a pillanat örömet. Mégis különös találkozás volt.*

Benépesült a Ménesi úti kollégium, ismét egymásra talált a sok régi diák. Mindegyikük tele élménnyel – tragikus történetekkel többnyire –, amelyek mind-mind fontosak és érdekesek. Egészségesek valamennyien, néhány kivételtől eltekintve. Papp Árpád, latin-magyar szakos szobatárs még húzza a lábát sebesülése nyomán. Bal lábába került egy golyó még október utolsó napjaiban, folyt a vére, a jogi karon látta el egy vöröskeresztes.

És visszatértek a nógrádiak is, a negyedéves Gerelyes Endre, a disszidálási szándékát feladni látszó Kojnok Nándor. A pásztói Pádár András kivételt képezett, mert ő otthon maradt, megnősült, s munkába állt Salgótarján egyik nagyüzemében.

S nem voltak a visszatérők között azok sem, akik már korábban úgy döntöttek, hogy máshol keresik boldogulásuk lehetőségeit, akik külföldre távoztak. Később csatlakozott a kollégiumi kollektívához az elsőéves Nagy István – a kiváló költő, Nagy László öccse – és barátja, Arnóth Károly, mivel október 25-én a Parlament előtti lövöldözés során mindketten megsebesültek, és még mindig lábadoztak.

Akik a november 4-ei szovjet támadást a kollégiumban élték át, elmondták, hogy zengett az ég, rengett a föld ezen a vasárnap délelőttön. A hajnali égboltot vagy a kilövések torkolattüze, vagy a becsapódó lövedékek robbanásainak tüze világította meg.

Ravasz István tragikus halálának történetét természetesen ismertettem, amely azonban megdöbbenésemre különösebb érdeklődést nem váltott ki. Mondhatni közömbösen fogadták, oda sem figyeltek igazán rá. Pedig valamennyien ismerhették Ravasz Istvánt, a mellettünk lévő szobában lakott tavalý szeptemberben és októberben. Talán azért, mert mindegyiküknek megvolt a „saját” otthoni története, amely leginkább foglalkoztatta: Győr megyei barátomat az ottani ellenkormány, majd utána Szigethy Attila és Földes Gábor színész tragédiája.

Rajtunk a hatalom szeme

*Az 56-os események sok olyan
élményt hordoznak, amelyeket egy életen át visz
magával az ember. A kollégiumi razzia is ilyen, melyet
átéltünk és átélte volna Ravasz István is. A harmadikat, az
első kettőt nem, mert akkor még ő is otthon tartózkodott volna.*

Három házkutatásnak nevezhető akció zajlott le a Ménesi úti diákotthonban 1956 legvégén és 1957 elején. Az első kettőnek a fegyverek begyűjtése volt a célja, a harmadiknak a figyelmeztetés, a megfélemlítés. Az első kettő lezajlásának menetéről társaimtól szereztem tudomást. Először gyanús fények villantak fel a kert fái között, amelyekből sejteni lehetett, mi következik. Majd sötét alakokat lehetett látni a fényekben. Az épületet teljesen körülvették. A helyzet azonnali cselekvésre készítette őket, a fegyvereket kellett villámgyorsan elrejtetni, hiszen a géppisztolyok, karabélyok, lőszeresek ott voltak a szobákban, a szekrényekben, a társalgó közelében lévő ételliftben. Megtalálásuk komoly következményekkel járt volna. Az elrejtési akció sikerrel járt. A fegyvereket a pincében tornyosuló szénhegyekbe dugták, mondhatni az utolsó pillanatban. A harmadik rajtaütésnek szenvedő alanya voltam. A szobánk ajtaja kivágódott, azon két egyenruhás lépett be előreszegezett géppisztollyal. Megálltak az ajtó két oldalán. Ezután a nyitva hagyott ajtón egy alacsony termetű civil ruhás személy érkezett, barna színű bőrkabát feszült rajta. Köszönt, majd a személyazonossági igazolványainkat kérte. Valamennyien ágyban voltunk már, este fél tíz körül járt az idő. Igazolványunk a sarokban álló fogason lógó kabátunk belső zsebében volt, onnan kellett előhalásznunk. Amikor az ágyból kilépve a fogas felé tartottam, éreztem, és oldalra pillantva láttam, a fegyverek csövei követik mozdulataimat. Fegyvereket ezúttal nem kerestek, azokkal kapcsolatos kérdéseket nem tettek fel. Nem találtak kompromittáló dolgot az akció során. A civil ruhás azonban nem állta meg gúnyos megjegyzés nélkül. Az ajtóból visszafordulva ezt mondta: – Úgy látom, korán fekszenek az egyetemista urak, gyűjtik az erőt az újabb bajkeveréshez. Majd keményen hozzátette: – Márpedig MUK¹ nem lesz, ezt vegyék tudomásul!

---

¹ Márciusban Újra Kezdjük! – szlogen 1957 elején.

Vizsgálódások, büntetések

Az egyetlen folytattak vizsgálódásokat. Némi csodálkozásunkra a kollégiumban nem, amit Tóth Gábor igazgató úr magatartásának és hozzáállásának tulajdonítottunk elsősorban, aki a hírek szerint garanciát vállalt a kollégiumi „rendért”. Ravasz István is átélte volna ezt az időszakot. Ismerve habitusát az egyetemisták döntő többségéhez hasonlóan őt sem érte volna retorzió.

A kihallgatásokról, a tárgyalások folyamatairól viszonylag kevés a megbízható információ, annak ellenére, hogy az egész kérdéskörrel előadások sokasága hangzott már el, tanulmányok születtek, sőt könyv is megjelent.²

A fegyelmi bizottság 1957 elején alakult meg, elnöke Kardos Tibor tanszékvezető egyetemi tanár lett. Tagjai: Kardos László tanszékvezető egyetemi tanár és Szamuely Tibor docens (a 19-es Szamuely Tibor unokaöccse), akit rektorhelyettesé ekkor neveztek ki. Őt tartották a megtorlás kulcsfigurájának. A fegyelmi bizottság munkájában részt vett még Sinkovics István, Székely György, Kniezsa István oktatók, továbbá Kékes Andor tanulmányi osztályvezető. Az eljárások júniusban kezdődtek. Ezt az oktatók közül többen kifogásolták: miért éppen a vizsgaidőszakban?

Tanúként hallgatták meg többek között Tóth Ede oktatót, Barek István kari párttitkárt, valamint több hallgatót és a karon dolgozók közül néhány személyt, például évfolyam- és kollégistatársamat, Román Károlyt is.

Egy forrás szerint 47 személy ellen folyt eljárás, melynek egy része az egyetemről történő kizárással végződött. A „vádak” között a szocialista társadalom elleni izgatás, részvétel az 1956-os őszi eseményekben, továbbá a vallásosság, a nacionalizmus és az antiszemitizmus szerepelt. Tudomásom szerint négy hallgatót azért zártak ki, mert 1957. október 23-án, az évfordulón nem jelentek meg a foglalkozásokon, hanem helyette 1956 jelentős helyeit keresték fel. Kozári Miklós évfolyamtársamat KISZ-plakátok letépéséért távolították el, Asbóth Erzsébetet röpcédula osztogatásáért, Nagy Károlyt a szocializmus szükségtelenségének hangoztatásáért.

Az oktatók közül eltávolították Borzsák Istvánt és Szabó Árpádot, az ókor kiváló ismerőit, valamint Molnár Józsefet, a Középkori Magyar Történeti Tanszék tanársegédjét. Bizonyára felelősségre vonják I. Tóth Zoltánt, a kar dékánját is, ő azonban október 25-én életét veszttette. Miniket Borzsák István és Molnár József menesztése érintett mélyebben, hi-

² *Jussumk – 1956.* Tarsoly Kiadó, Bp., 2004.

szen mindkettőjüket jól ismertük, szerettük és tiszteltük. Szabó Árpád és Molnár József valóban aktív szerepet játszott a forradalmi események során, Borzsák István azonban a politikától távol álló tudós alkat volt, de beválasztották az egyetemi (bölcseészkar) forradalmi bizottságba, amely elégnék bizonyult az elmarasztaló döntés meghozatalához.

Folytatódó gyanakvás

*Gyanakvás légköre vesz
körbe bennünket. Megnyilvánul
mindennapjainkban. Nyilvánvalóan ott lett
volna Ravasz István mindennapjaiban is.*

Gyanakvás mindenkiel szemben, aki nem tartozott bizonyos szűkebb körökhöz, vagy nem volt elég hangos egyetértő nézetei hangoztatása során. Még az a képtelen vád is megfogalmazódott, hogy az egyetemisták már a felvonulás alkalmával leszámolásra készültek, ezért a kabátjuk alatt vitték a fegyvereket. Különösen a munkás és paraszt származású egyetemisták megbüntetését követelték egyesek, mivel nekik adta a legtöbbet a társadalom, megadta a tanulás lehetőségét.

A gyanakvás konkrét megnyilvánulását tapasztalhattam, amikor a Zala megyei szobatársamat a XI. kerületi rendőr-főkapitányságra, a Zsombolya utcába hívták, másokat pedig a Fő utcába. Egy harmadik szobatársam a Tolna megyei szőlőkben volt kénytelen rejtőzködni egy ideig.

Az ellenem való gyanakvás megnyilvánulását szülőfalumban tapasztalhattam. 1957 nyár derekán otthonomban meglátogatót egy helyi főpufajkás, aki egyébként szellemes fiú volt, megfelelő irodalmi és nyelvi műveltséggel rendelkezett. Az egyik vasárnapnak délutánján érkezett motorbiciklivel, amelyet hosszan túráztatott ablakunk alatt, s csak utána mutatta magát. Vontatott beszélgetés alakult ki közöttünk, ő kissé farizeus módon tanulmányaim állása után érdeklődött. Utána egyetemi jegyzeteimet kezdte nézegetni. Majd elment. Mindössze fél órát töltött nálunk, épp annyit, hogy meggyőződhessen, semmiféle veszélyt nem jelentek a fennálló rendszerre. Pufajkásokkal tele szülőfalumban, ahol éltem, anyám tekintélye és bizonyos rokoni, jószomszédi és baráti kapcsolatok óvtak a továbbiakban is.

Az újjászervezett Eötvös kollégium

... melynek sikeres és elismert tagja lett volna Ravasz István, ahol tekintélyes, elismert költő, műfordító vagy tudós válhatott volna belőle. Ismerve őt a költészet mellett döntött volna.

Két esztendő elteltével nagy változások mentek végbe a kollégium életében. A konszolidálódó viszonyok közepette sor kerülhetett az Eötvös kollégium újjászervezésére, hogy újra a humántudós-képzés fellegvára, a tehetségek felkutatója és felmutatója legyen. A cél és a megvalósítási szándék kedvező fogadtatásban részesült, így megkezdődhetett a szervezőmunka a diákság körében. Az épület társalgójában megtartott összejöveteleken Tóth Gábor igazgató és Gordos István nevelőtanár ismertette, mi a lényeg, hogy „mi is a kollégium”.

A felvilágosító és a szervezőmunka eredményeképpen többen jelentkeztek vállalva a várható többletterheléseket, remélve a nagyobb lehetőségeket. Jelentkezéseket elsősorban az első és a második évfolyamról fogadtak, alig titkolt politikai megfontolásból. Megerősítették a kollégium nevelőtestületét, emelték a létszámot. Tóth Gábor igazgató és Gordos István nevelőtanár mellé helyezték a francia szakos Süpek Ottót és a filozófus Pais Istvánt, aki csak néhány évvel volt idősebb a negyedéves hallgatóknál. Gordos Istvánhoz hasonlóan mindketten külön szobát kaptak az I. emeleten a diákokkal való kapcsolat erősítése és a nevelőmunka hatékonyságának növelése érdekében.

A költészet előterében

Ravasz István ott lett volna, és verseivel szerepelt volna ezen a költői-írói megmérettetésen. Elsőnek itt és ekkor, s nem évtizedekkel később foglalta volna el helyét.

A régi-új kollégiumi élet jelentős eseménye 1959 tavaszán a kollégiumi diákság költői-írói bemutatkozása volt a földszinti társalgóban. Merthogy a költő- és írójelöltek ott éltek közöttünk nyilvánosságot várva és igényelve. Az első bemutatkozás lehetősége volt ez számukra. Baranyi Ferencnek, Nagy Istvánnak, aki ezen a rendezvényen közölte a nyilvánossággal,

hogy a Nagy vezetéknevet meghagyja bátyjának, Nagy Lászlónak, ő pedig Ágh néven fog publikálni. A költőjelöltek közé számított már az elsőéves Bella István is, aki azonban ezúttal nem szerepelt az anketon. Ma mindhárman – Ágh István, Baranyi Ferenc, Bella István – Kossuth-díjjal kitüntetett költők. A prózát az újságíró szakos Gombkötő Gábor képviselte. A műveket, a jó kapcsolatoknak köszönhetően, a Színművészeti Főiskola hallgatói mutatták be, név szerint Pécsi Ildikó és Madaras József a verseket, a prózát pedig Fonyó József. Jelen voltam egyrészt őszinte érdeklődéstől vezérelve, másrészt pedig azért is, mert Bóka László professzor úr felhívta rá a figyelmet. Délelőtti előadásán mondta, hogy ma lerövidíti mondanivalóját, siet a Ménesi úti kollégiumba. Nem szeretné elmulasztani egyetlen jövőbeni költő indulásának pillanatát sem.

Így volt...

*...a budapesti Eötvös Loránd
Tudományegyetemen és annak Ménesi úti kollégiumában.*

Ismerve a körülményeket, az egyetemen és a kollégiumban kialakult helyzetet és ismerve Ravasz István elsőéves magyar-orosz szakos hallgató jellemét, mentalitását, bizonyosan állítható, hogy ő is túljutott volna a nehézségeken és élve a lehetőséggel a nyilvánosságra lépett volna 1959 tavaszán a Ménesi úti kollégiumban. És ismerve alkotásai színvonalát első sikerét könyvelhette volna el, ami olyan rajtkövet jelenthetett volna számára, amelyről elindulhatott volna egy igen messzire vezető úton.

Mint tudjuk, Ravasz István nem lehetett jelen az Eötvös kollégium diákjainak költői-írói bemutatkozásán, mert ő olyan helyre távozott 1956. december 8-án, ahonnan nincs visszatérés. Költői pályája véget ért, mielőtt igazából elkezdődött volna. Én pedig azzal zárom, hogy papírra vetett soraim nem voltak cél nélküliek, s remélem, haszontalanok sem. Mert a „mi lett volna, ha...” megírásával, remélem, segítettem megérteni a Ravasz Istvánnal kapcsolatos ismereteket, mélyíteni a tragédia fájdalának érzését, az akkori események megértését.